

ՆԵՐՍԷՍ ԱՇՏԱՐԱԿԵՑԻԻ ԲԱՆԻ ՄԸ ԿՈՆԴԱԿՆԵՐԸ

Ներսիս ծառայ Բրիտանի և

Կոչմամբ եպիսկոպոսութեան և վիճակաւորութեան Ատրպատական աշխարհի Հայոց վիճակեցելոց մեծահոգակ վանից սրբազան Առաքելոցն Թաղգէտսի և Բարդուղիմէոսի վերապատուեալ Սահակ եպիսկոպոսի Սաղունեան ողջունիւ Բրիտանոսական ծանուցանեմք, զի երկու գրութիւն ձեր առ մեզ ի 30 ապրիլի և ի մայիսի 7, համարօք 23 և 27, հասեալ են առ մեզ, որոյ զպատասխանիս գրեալ եմք ձեզ ի 17 մայիսի, համարաւ 146, յայտնութեամբ մերոց զարմացմանց վասն վաղվաղելոյ ըզվկայութիւն ձեր յաղագս ջատագովութեանց անծանօթիցն ձեզ. առ որ մինչ մտադիր էաք ջուլանել ձեզ զմաստնոյն զքարոզ վասն աշակերտաց երկտասարդաց եղիլոյ ի կրթութեան ջատագովեալ ուսուցչաց՝ զայն թէ «Որ վաղվաղկոտ է ի հաւատալ, թեթեւասիրտ է և փոքրկասցի»։ Եւ հաս յայնմ ժամանակի և երրորդ գրութիւնն ձեր, որով յետս կոչեալ զառաջին ջատագովութիւնսն ձեր իրրեւ սխալ յոյժ յոյժ, գրեալ էիք մեզ զգոհնհկական ամբաստանութիւնսն անարժան եպիսկոպոսական տնձանց, ոյր աղադաւ յառաջագրեալ Ձեզ լսել բանից իմաստնոյն թէ «Պատասխանի ողոք դարձուցանէ զարկութիւն. բան խիստ յարուցանէ զարմատութիւն»։ Եւ պատուիրեցաք ձեզ այնու մերով կոնդակաւ զգուշանալ ձեզ վասն ձեր սովորական բառից և բանից գործադրութեանցն, զիտացեալ թէ այնոքիկ են ծնողք բազում չարեաց մարդկան։ Յաւելաք և առ այն զաններելի վրէժխնդրութիւնսն վասն միոյ բառի կրթեցելոցն եւրոպական քաղաքավարութեամբ, և պատուիրեցաք ձեզ ունել օրինակ վասն ամենայն ձերոց գործառնութեանց զընութիւնն, զի պտուղք իւրաքանչիւր ծառոց հասունակին ի սահմանեալ ժամանակի իւրեանց, և ամենայն ծնողք մարդկան և անասնոց՝ ծնանին նոյնպէս ի սահմանեալ ժամանակի իւրաքանչիւրոց, և ձեր սրբազնութիւնն ևս ունելով զայնս օրինակ վասն ամենայն գործոց ձերոց ի ձերում վիճակաւորութեան այդր ի սահմանի

Ատրպատական աշխարհի յառաջեալիք ի բարեք տնօրէնութիւն ձերում վիճակային և եկեղեցական կառավարութեանց ի գէպ ժամանակի վասն նոցուն իւրաքանչիւրոց։ Ի վերջոյ ամենայնի այնոցիկ գրեցաք ձեզ և պատուիրեցաք առանց արժանապէս կըշռադատութեանց բանից և բառից արտագրեցելոց ի ձերոց մտաց և խորհրդոց՝ զոչինչ ըստ նախանցեալ սովորութեանց ձերոց ունիլ առարկութիւն ընդ քոնսուլին բանիւ կամ գրով՝ յորմէ ունի պակասիլ ձեզ բարեկամութիւն նորա և պաշտպանութիւն. այլ բազում ապարազդութեամբ մերում համոզական եկեղեցական կառավարութեանց՝ զեռ ո՛չ ընկալեալ ձեր զայն մեր գրութիւն առ ձեզ՝ ընկալաք ահա՛ զծանրագոյն տրտնջմանց զիր Համդայ Միրզայի առ Թաւրիզոյ Ղենարալնի քոնսուլն ի 10 յունիսի և զպատասխանի կոնսուլին առ նա ի 12 նորին ամսոյ և առ մեզ ի 25 յունիսի համարաւ 395, որոց զհայերէն թարգմանութիւնն առաքեմք ձեզ ընդ այսմ, որոց աղագաւ նորին գերագնուականութիւնն ստացկի Սովէտնիկ Ղենարալնի կոնսուլն Ռուսաց ի Թաւրէզ առաւել յոյժ պաշտպանութեամբ ձերումն անդր քան զսահման եպիսկոպոսական պարտաւորութեանց տնգոսնելի կառավարութեանց՝ զրէ առ մեզ թէ վասն այնպիսի ձերում տնկանոն բերմանց առ պատժապարտութիւն երկուց ամբաստանեալ կանանցն ո՛չ յանձն եղիլոց եկեղեցական իշխանութեան՝ գրեալ է ինքն մանրամասնեալ պարագայիւք Ղենարալնի դեսպանին Ռուսաց ի զրան Շահի Պարսից, և նորին պայծառափայլութիւնն փոխորքայի կովկասեան Սահմանաց, և նորին Պայծառափայլութիւնն Մինիստրի օտարական գործոց վասն յայտնելոյ Կայսեր ամենայն Ռուսաց ըստ կանոնաց օրինադրելոց վասն ամենայն կոնսուլաց և զեսպանաց եղիլոց ի զանազան տէրութիւնս։ Առ որ թէ ո՞րպիսի վիշտ զտանի սաստկացեալ ի մերում սրտի յաղաղս այդպիսի ձերում անխոհեմ անխոհեմ սկզբնաւորութեանց զձեր վիճակային կառավարութեանն, կարեք դուք ձեզեկն եւ առնուլ զչափ(*)։

(*) Ստորագծուած տողը՝ Ներսիսի զիրն է։

Դեռ ի լինելն ձեր առ մեզ աստէն ի սուրբ Աթոռս, որպէս հաւաստի քրտմնջիւն էր առ ոմանս բանաւորութեամբ ծանուցեալս ի մերոց հոգեւորականաց իբրեւ զի առաջնորդական կառավարութիւնն Ատրպատականի Հայոց հաւատացելոց ձերում Սրբազնութեան՝ ունի ընկալնուլ զչորաշար վախճան վասն ձեր անկշռադատ և անհանձար բերմանց առ ամենայն փորձ առեալ գործսն ձեր ցայս վայր հասակի կենաց ձերոց:

Ի միտ բեր, զի ի կալն ձեր ի ձմեռնային չաթրխանայի ընդ լսելն ձեր ի Կէտրդ եպիսկոպոսէ կամ յայլոց թէ հաճեալ եմք մեք՝ զի թէ հհան հոգևով հիւանդագին յայլազգութենէ փախուցեալ կինն, որ վասն զայրացութեան իմիք խնդրեալ էր ի մէնջ զարձակուրդ, և յետ քանի աւուրց առաւել սարջանօք խնդրեալ զներողութիւն մեր վասն ընկալնոյ զինքն անդրէն ուստի ելեալն էր. և լուեալ թէ ընկալեալ մեր զայնպիսի սարջանաց խնդիրսն նորա վասն վերադառնալոյ ուր ընկալեալն էր ընդ ժամանելն ի սուրբ Աթոռն փախստեալ վասն պաշտպանութեան հայրենի հաւատոց իւրոց, ձեր սրբազնութիւնն թէ սօրպիսի ինձ զգալի սրտմտութեամբ ձերով երազելիք ի զիւանխանացն, ուր էաք մեք, և ո՞րպիսի զգալի հարցմամբ՝ հարցախնդիր եղէք մեզ, թէ արդա՛րեւ հաճեալ եմք այնպէս՝ ընդ վերադարձ հաւատախնդիր կնոջն, զարհուրողին իմն թուեցաւ այնօրինակ անբաւականութիւնն ձեր առ ի մէնջ: Այլ համբերութեամբ բազմաւ զանց արարեալ և այնու, լաւ համարելով պատուել զազգատոհմութիւնն ձեր բազում երկայնմտութեամբ իմով հանդերձ աղօթիւք և խընդրուածովք առ Աստուած վասն օժանդակելոյ ձերում մտաց, և խորհրդոց, և կամաց՝ ճանապարհորդեցաք զձեզ յայդ վիճակ: Այլ ոչ անազան յետ մտանելոյ ձեր ի կառավարութիւն այդմ վիճակի այն ինչ ընդ գրութեանց Դեներալնի կօնսուլի Թաւրիզոյ՝ ընկալաք զգրութիւնսն ձեր ի 23 յունիսի համարօք 61 և 62, ընթերցանութեամբ առաջնոյն գրէ թէ յոյս մեր վասն բարութեանց իրիք այդմ վիճակի ի ձեռն ձեր առաջնորդութեանց՝ տկարացաւ մինչև եւ յոյժ, այն զի ընդ ժամանելն ձեր ի նոյն վիճակ՝ առաջին գրութեամբ ձեր անսահման ջատագովութեամբ զՅովսէփ Խա-

նէն՝ հրաւիրէիք զմեզ առ Նորին վերապատուութիւն, իսկ ո՛չ անազան երրորդ գրութեամբ ձեր զինի առաջնոյն՝ յօժարեալամ յայտնէք զանձն ձեր՝ յորդորել զմեզ զնել զջանք մեր առ ոգորումն ընդդէմ պօլմեստրի, ո՛չ բնաւ զմտաւ ածեալ թէ յոյժ հեռաւոր է պօլմեստրն ի մերոց գործակցութեանց, և ամենեւին անարժան է մեզ առարկելն ինչ ի մասին նորա. և զարմանալի այն է մեզ մինչև յոյժ, զի վրէժխնդիր ձերում անարժան գործոց ոչ պատկանեցելոց եպիսկոպոսական իշխանութեանց: Նորին իշխանական մեծանձնութիւնն Համգայ Միրզայն գտանի, որպէս ունիք ընթեռնուլ ի գրութեանն նորա առ Դեներալնի կոնսուլն ուսաց. իսկ դուք ամենեւին անձանօթ այնմ, բազմացուցանէք զձեր տրտունջ ի Յովսէփ Խանէն: Եւ նորին գերազնուականութիւնն, Դեներալնի կոնսուլն, որ ի վերայ իւրոց անբաւականութեանցն զձէնջ՝ յաղագս ո՛չ լսող ինկնոյ ձեր բարի խորհրդոցն իւրոց վասն ձեր, որպէս գրէ նա յիւրումն գրութեան առ մեզ՝ եղեալ է վերստին պաշտպան ձերում անկանոն գործոց, որպէս ունիք ընթեռնուլ ի գրութեանն նորա առ Համգայ Միրզայն, և ընթերցանութեամբ երկրորդին վասն երկուց կանանցն զորս ձերով զրչաւ միայն ստորագրէք յանցաւոր ըստ պոռնիկութեանց և զձեր իրաւունս ապացուցանել կամելով՝ յիշեցուցանէք մեզ զառաքելականն՝ թէ «Փոքր մի խմոր զամենայն զանգուածն խմորէ», առ որ պարտաւորիմք մեք հարցանել ձեզ, զի՛արդ եղեւ, զի ո՛չ կարաց համոզել զկամս ձեր զատաստանն Բրիտտոսի Աստուծոյ մերոյ վասն կնոջն ըմբռնեցելոյ ի շնութեան, ոյր ազագաւ ընթեռնումք զսուրբ աւետարանն քրիստոսական, թէ ի լսելն Բրիտտոսի զամբաստանութիւնսն վասն շնութեանց պոռնիկ կնոջն ածելոյ յատեան նորա, նա ի խոնարհ նայելոյն զրէր մատամբն յերկրի՝ այն է ի վերայ հողոյ, զոր ընթերցեալ ամբաստանողքն մի առ մի զաղարկեցուցեալ զամբաստանութիւնն իւրեանց՝ ելին արտաքս. յորժամ ի վեր նայեցեալ Յիսուսի՝ էհարց ցամբաստանեալ կինն. «Ո՞ւր են որք ամբաստանէինն զքէն վասն քում շնութեանց»: Եւ պատասխանաց թէ թողին զինքն ամենեւեմ և գնացին: Յորժամ

Փրկիչն մեր ըստ իւրումն անհաս մարդասիրութեանց ասաց կնոջն շնացելոյ. «Եւ ես ո՛չ դատապարտեցից զքեզ. ե՛րբ, այլ եւս մի՛ մեղանշեր»։ Ասա՛ ռւբին, ո՛չ Քրիստոսանման լինէր դատաստանն ձեր վասն երկուց կանանցն ածելոց ի ձեր ատենն, եթէ յիշէիք զուք զաւետարանն Քրիստոսական։

Զիա՛րդ եղեւ, զի միտք ձեր ո՛չ զօրեցին յիշեցուցանել ձեզ, թէ ժողովուրդք Հայոց ընդ ամենայն տէրութիւնս պատկանեալ լինին առաջնորդական կառավարութեան իւրեանց ըստ ազգական օրինաց քրիստոնէութեան միայն. իսկ ըստ այլ ամենայն իշխանական կառավարութեանց ենթադրեալ գտանին իւրեանց իշխանութեանց եւ տէրութեանց։ Զիա՛րդ ո՛չ ազգեցին ի խորհուրդս ձեր, թէ ժողովուրդք Հայոց յանձնեցելոց առ ի մէջ ձերում առաջնորդութեանց՝ են հպատակք մեծագործանին Պարսից, և զուք հպատակ տէրութեան Ռուսաց եւ առաջնորդ հպատակաց պարսից ըստ քրիստոնէական հուատոց եւ ըստ օրինաց Սրբոյ Եկեղեցւոյ Հայոց. ըստ որոյ ձեր առաջնորդական կառավարութիւնն պա՛րտ է սահմանափակեալ լինել ի սահմանի հոգեւորական եւ եկեղեցական կառավարութեանց, այն է՝ քարոզելոյ, ուսուցանելոյ և խրատելոյ, որպէս և Քրիստոս պատուիրէ. «Եթէ մեղիցէ քեզ եղբայր քո, ե՛րբ յանդիմանեա՛ զնա մինչ դու և նա միտայնակ իցէք, և եթէ ո՛չ լուիցէ քեզ, ասաջիւր առաջի երկուց և երից. և եթէ նոցա ես ոչ լուիցէ, եղիցի քեզ իւրեւ զհեթանոսս»։ Այս է սահման հոգեւոր կառավարչաց։ Այսպէս ընթացան առաքեալքն։ Այսպէս ընթացան ամենայն աշակերտք Քրիստոսի։ Եւ այսպէս պարտին ընթանալ ամենայն Առաջնորդք քրիստոնէից։ Ապաքէն կարճելով զբան մեր գրեմք ձերում սրբազնութեան, զի մեք զարհուրեցաք ի ձերոց անհանճար կառավարութեանց, ըստ որոյ հարկադրէ զմեզ պարտաւորութիւնն մեր խորհիլ ընդ Սինոդի Էջմիածնի և կարգաւորել զեղանակ վասն Առաջնորդական կառավարութեանց ձերոց, զի կարելի լինիցի պաշտպանելն զձեզ առանց այլ անարժան հետեանաց։ Վասն ձեր գործակցութեանց ընտրեալ խորհրդականաց՝ արժանապէս զործակցութեանց համբաւք բաւականութեամբ չափ զօրեցին զգաստա-

ցուցանել զմեզ եւ կարճել զյոյս մեր վասն հանճարաւոր խորհրդակցութեանց նոցա, յետ որոյ մերով յատկական գրութեամբ հաստատելն զնոսին վասն խորհրդատրութեանց ձեզ՝ ունի պատկառեցուցանել զմեզ։

Իրեալ է. «Որ հանճարեղն է, զառաջնորդութիւն ստացի»։ և յաւելեալ է առայն զիրն խրատ. «Յերեսաց թագաւորի զգո՛յշ լեր. զի ի բերանոյ նորա ելանէ հուր»։ Ընդարձակ իշխանութիւնք յատկացեալք են թագաւորաց. իսկ հոգեւորականաց՝ բաց յեկեղեցական կանոնաւորեալ իշխանութեանց՝ չեն բնաւ ներալ մասնակցիլ իշխանութեանց յատկացելոց թագաւորաց։ Եւ եթէ ընդ առաջ ելցէ ստիպմունք անանցունելի հարկաց կարճել զանխրատութիւն վնասապարտից հասարակաց, կարեւոր է խընդրել զայն ի քաղաքական իշխանութեանց։

Յաղաքս հարիւր թուման զուժարացն, զոր քահանայք հանեալ են ի պահարանէ Սրբոյ Եկեղեցւոյ Վանիցն Թագղէոս Առաքելոյ՝ տուեալ են Յովսէփ Խանին. պահանջեցան ի նոցանէ կանոնաւոր յայտարարութեամբ իւրեանց գրել ձեզ, թէ նա գրո՞վ է հրամայեալ նոցա տալ ինքեան զայն զուժար, թէ բանիւ բերանոյ իւրոյ. կամ ի ձեռն այլոյ ուրուք է պահանջեալ զայն զուժար. յայտնել նաեւ, թէ յորժամ տուեալ են Յովսէփ Խանին զայն զուժար, առեա՞լ ունին ի նմանէ զձեռագիր վասն ստանալոյն զայն թէ ոչ. եւ եթէ ունիցին զայն պիտի գրութիւնն նորա պահանջեսցի՛ք ի քահանայից անտի։ Երբորդ եւս պահանջեսցիք ի քահանայիցն տուողաց Յովսէփ Խանին զայն զուժար, թէ ո՞րպիսի իւրեանց իրաւամբ պարտաւոր համարեցին զանձինս իւրեանց հնազանդել նմա, լսել նմա և տալ նմա զհարիւր թուման զրամս եղեալ ի պահարանի Եկեղեցւոյ Սրբոյ Վանիցն ի հանգուցեալ նիկողայոս Խայիկոպոս վիճակաւորէ նորին։ Եւ զայն զիր նոցա առաքեսցես Մեզ։

Յաղաքս կայից հանգուցեալ նիկողայոս Խայիկոպոսի ի միւսումն պօշտի զրեւոյնք տեառն Կոնստանդնուպոլսու և այլոց, որոց արժան իցէ, զմեր տնօրէնութիւն։

Ո՛րչ լեր։

ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍ ԱՄ. ՀԱՅՈՑ
ՆԵՐՍԷՍ

Յամի ազգական մեր 1300 և
Փրկչական 1851, ի Սուրբ Էջմիածին։

(5) Հրաւ. Կ. Յ. Բաւմաջեան